

A „POSZT-” VÁLASZTÓVONAL A KORTÁRS NYUGATI NACIONALISTA MOZGALMAK
KUTATÁSAIBAN ÉS A SKÓT FÜGGETLENSÉGI NÉPSZAVAZÁS

JAKAB DÉNES

(Kivonat)

A tanulmány a nyugati nacionalizmusok társadalmi-politikai körülményrendszerét vizsgálja, amelyből a szerző levezethetőnek tartja nyugati társadalmakban fellelhető balkanizálódási folyamatokat, amelyek paradox módon, kikerültek az biztonságpolitika köréből, azaz deszekuritizálódtak. E körülményrendszer szempontjából Skócia helyzete ideáltipikus.

Ezt az állam szerkezetét, olykor annak területi integritását érzékenyen érintő folyamatot a kutatók a globális gazdasági folyamatokat kísérő átfogóbb területi-politikai átrendeződéssel, más szóval transznacionális kormányzással, a dekolonizációval általánossá váló sajátos demokratikus kultúrával és permisszív liberalizmussal, valamint a gazdasági-jóléti egoizmussal magyarázzák. Ezek együttesen felelősek a nacionalizmus és az állam globalizálódásáért, illetve a posztmodern, posztnacionális és poszthegeonikus hatalommegosztás formáinak intézményesüléséért.

Kulcsszavak: nyugati nacionalizmus, posztmodern nacionalizmus, neonacionalizmus, globalizáció, Skócia, devolúció, társadalmi-politikai fragmentáció

A TANULMÁNY VÁZLATA

1. A nacionalizmus elméleteinek territoriális módszertani útfüggőségéről
2. Az újnacionalizmus elmélet kibontakozása
3. Párhuzamos kérdésfelvetések a kortárs társadalomtudományokban
4. A neonacionalista mozgalmak társadalmi háttere és politikai célkitűzései. Az elmélet objektivizálódása
5. A skót nemzetépítési projekt jelenlegi helyzete és kilátásai

*

Bevezető

Tanulmányom apropója a 2014. szeptember 18.-ára tervezett skót függetlenségi szavazás. A skót mozgalmat, a hatvanas évektől a nyugati államokban újra felszínre emelkedő más etnonacionalista mozgalommal együtt több kutató a posztmodern, posztnacionális és posztkolonialista vonásaik¹ miatt elkülöníthető osztályként kezeli, jelölésükre az időbeli, sőt a földrajzi törésvonalat is sugalló *neonacionalizmus* (angolul neo-nationalism, olykor new nationalism) kifejezést használják.

Noha az Egyesült Királyságon kívül ilyen mozgalmak találhatók például Kanadában, Belgiumban, Spanyolországban vagy Olaszországban, a Skóciának kijáró kivételes figyelmet nemcsak a jelenlegi nemzetközi médiát és brit közgondolkodást minden szinten átható vibráló politikai viták, tervezetek, jogi vélemények, illetve magának a népszavazásnak a kritikus közelsége határozzák meg. A nyugati nacionalista mozgalmak elméleti kutatói számára legalább ennyi fejtörést okozott a brit politikának a demokratikus

**Szerzőről:* Jakab Dénes a kolozsvári egyetemen (BBTE) szerezte filozófiatanári diplomáját 1998-ban, jogász diplomát 2006-ban, az ELTE ÁJK Politológia PhD. képzésen 2003-ban, az ELTE BTK Politikai Filozófia PhD-n 2006-ban szerzett abszolutóriumot. 2007-től felsőoktatási és kulturális uniós pályázatokkal foglalkozik. Érdeklődési, kutatási területe a globalizáció és a nemzetközi kapcsolatok elmélete, ezen belül a területi állam globalizálódása és az államkrízisek.

¹ Ezekhez tartozik továbbá a posz-hegemónia, a posztmilitarizmus, a posztliberalizmus és a posztfesztváliai is. Ezek közül magyar nyelven inkább a skót devolúció posztmodern értelmezése ismerős (lásd például Grüber 1998).

nyugati világon belül is kirívóan elnéző – „poszt-nacionális” – viszonyulása a történelmi országrészek „függetlenségéhez”.² E körülmények miatt jelenleg Skócia helyzete a legideáltipikusabb a többi mozgalomhoz képest.

Ilyen mértékű tolerancia és a kérdés biztonságpolitikai dimenziójának elolvadása (*desecuritization*) a felsorolt térségekben még csak Kanadára jellemző, ahol a québeci nemzeti mozgalom nyomására a kiválást jogilag is leszabályozták.³ Azonban itt az 1995-ös, mindössze fél százalékkal elbukott québeci függetlenségi népszavazás óta ez a téma nem került napirendre.⁴ Ez a megengedő alkotmányjogi keret, a poszt-nacionális politika hiánya az, ami a skót népszavazástól megkülönbözteti a nála szélesebb tömegtámogatottsággal bíró, nem kevésbé mediatisztált és átpolitizált katalán mozgalmat, és a gyakorlatilag a skóttal egy időre időzített, a „spillover” hatásra is épített függetlenségi szavazást Katalóniáról.⁵

A skót, a québeci és a katalán polgári nacionalizmusokkal ellentétben az észak-olasz, a flamand, a korzikai, a baszk entoregionalista mozgalmak kapcsán aligha beszélhetünk poszt-nacionalizmusról. Azonban a jóléti egoizmus vagy sovinizmus típusajátosságként megmarad a nyugati és más neonacionalista mozgalmak között, míg a parlamenti képviselő az a lehetséges megkülönböztető szempont, ami alapján a jelenség a közönséges szélsőjobb vagy rendszerellenes pártoktól elválasztható (Gingrich és Banks 2006: 3, 15). Ez az angolszász liberális térségen jóval túlterjedő sajátosság a neonacionalizmus és a jelenség spillover hatásának lehetséges mozgatóereje.

A tanulmány amellett érvel, hogy a globalizáció részeként a nyugat-európai hatalommegosztási és kormányzási technikák világméretű terjesztése és a perifériák mintakövetési hajlandósága miatt is, a nyugaton intézményesült társadalmi-politikai fragmentáció formái – amelynek egyik legtipikusabb jelensége a neonacionalizmus – előbb-utóbb felbukkannak a perifériákon. Megjelenésükkel a régi nacionalizmus egyes struktúrái idejét múlttá válnak. Ehhez hasonló értelemben nevezi a skót Tom Nairn a nacionalizmust a „modernitás küszöbének”, amelyen keresztül a római istenség, Janus a múltba és a jövőbe néz.⁶ Igazából a „globális balkanizálódásnak” (Rand 1977) e kétes reménye táplálja a politikai posztmodernitás mindez ideig kidolgozatlan, de széles körben elfogadott távoli jövőképét.

A nacionalizmus elméleteinek territoriális módszertani útfüggőségéről

Mozgalom, ideológia, népszellem, vagy azoknak a gazdasági, technikai és ipari létfeltételeknek a lenyomata, amelyek a nemzetállami társadalmi rendszer létrejöttéért felelősek? Amennyiben a nacionalizmust hasonló kulcsfogalomra kívánjuk leegyszerűsíteni, figyelembe kell vennünk azt az egyre inkább felkarolt lehetőséget is, hogy a nacionalizmus Descartes és Spinoza „geometrikus” módszeréhez hasonló átfogó módszertani paradigma.

² Ez a skót függetlenségi mozgalommal szembeni tolerancián túl az ír egyesülési folyamat elvi támogatásában is megnyilvánul. Az 1998-as *Nagypénteki Egyezmény* például egyértelműen leszögezi, hogy készek „elismerni az észak-írországi polgárok többségének bármilyen szabadon kifejezett, a terület státuszára vonatkozóan választásának a törvényszerűségét, függetlenül, hogy az a Nagy-Britanniával való Uniót vagy az egyesült Írországot részesíti-e előnyben”. Lásd: <http://peacemaker.un.org/uk-ireland-good-friday98>

³ A jogi kereteket elsődlegesen a kanadai Legfelsőbb Bíróság *Reference re Secession of Quebec* [1998] 2 S.C.R. 217 döntése alapozta meg, amelynek alapját a Kanadai Alkotmányban fellelhető négy „alapvető és rendező alkotmányos elv” (32. rész) a föderalizmus, a demokrácia, a jogállamiság és a kisebbségi jogvédelem jelentették. A döntés világossá teszi, hogy a demokrácia elve összeegyeztethető egy szövetségi államból való kilépéssel, de ennek gyakorlását a másik három elv korlátok közé szorítja. Mindezeket összegezve a döntés elismerte a tartomány kiváláshoz való jogát, mondván, hogy a „többi tartomány és a szövetségi kormány jogai alapján nem tiltható meg Québec tartományi kormánynak a szecessziós politika folytatása, ha a québeciek egyértelmű többsége ezt a célt választja, és amennyiben Québec tiszteletben tartja mások jogait” (92. pont). Ezen feltételek teljesülése esetén a Bíróság döntésének értelmében a többségnek is jóhiszemű megegyezési készséget kell tanúsítani a kiválás feltételeivel kapcsolatosan. Ez alapján a parlament a *Clarity Act*-ban törvénybe iktatta, hogy a kiválás jogi feltétele a többségi akarat mellett az is, hogy a függetlenségi népszavazásban feltett kérdés egyértelmű elszakadási szándékot tükrözzön.

⁴ Az **Angus Reid** közvélemény-kutató 2013-as felmérése szerint a québeciek 42%-a támogatta, 49%-a ellenezte a tartomány függetlenségét.

⁵ A **Katalán Hírügynökség** tavaly decemberi közlése szerint a tartomány népességének 50-55%-a támogatja és 20-25%-a ellenzi a függetlenséget. A Hírügynökség, illetve a spanyol kormány **honlapja** idézi Rajoy miniszterelnököt, aki szerint a kormány nem fog tárgyalni a függetlenségről és nem is engedélyezi az erről szóló népszavazást.

⁶ A megkésetttség miatt Nairn „egy hosszú és sötét átjáróként” (i.m. 73) tekint erre a küszöbre. Ezt a pesszimista elképzelést súlyosbítja Walter Benjamin híres apokaliptikus víziójának felidézése a jövőnek háttal álló, a történelem roncsainak összeillesztésén fáradozó angyal kudarcáról, amelyet a német filozófus a katasztrófák sorozatából kibontakozó történelmi fejlődés metaforájaként használt.

Tévednénk, ha a módszertani paradigmát csupán egy lehetséges akadémiai irányatként óhajtánánk fölfogni. Sokkal inkább a tudás lehetséges tárgyának meghatározási képességéről van szó, akire gazdasági, jogi, politikai, erkölcsi kategóriáink vonatkoznak. Ki lehet egyáltalán nép és társadalom? Amint látni fogjuk, e kérdésekre a válasz irányát az elméleti rangra emelhető mintaállam vagy a nacionalista mozgalom kiválasztása eleve meghatározza.⁷

Alapos a gyanú, hogy e vonatkozásban a nacionalizmuskutató és a régi paradigmában mozgó vélekedések egyaránt az egymást erősítő módszertani nacionalizmus és territorializmus foglyai. Ez határozza meg a területi állammal nem rendelkező hontalan nemzetekről szóló diskurzusaikat. Pedig a nacionalizmuselmélet mainstream képviselői komoly erőfeszítéseket tettek annak érdekében, hogy a nacionalizmust „új keretek között” (Brubaker 2006) értelmezzék, vagy, hogy annak működését a „a globális kor” (Smith 1995) feltételei közt ragadják meg.

Csakhogy, mivel Brubaker észrevételei kizárólag a posztsovjet térségre korlátozódnak, így „az érdekek és az aktorok intézményi konstitúciójának” (i.m. 33) kiterjesztése a nyugati társadalmak nacionalizmusaira nem is állt a térségünk viszonyait kiválóan ismerő kutató szándékában. Az új institucionalista iskolához tartozó Brubaker a nacionalizmus új keretein a nemzeti kisebbségek, az anyaország és a kisebbségek otthonául szolgáló „nemzetiesítő államok” közt keletkező hárompólusú intézményi teret értette, amely azonban nála alárendelődik a kizárólagos területi integritás norma ortodox fölfogásának. A nyugat-európai dezintegrációs jelenségeket, ezek szereplőinek a globális és európai közösségi térbe történő integrációját figyelmen kívül hagyó euroszeptikus Brubaker számára a szocialista államszövetségek felbomlásával a nemzeti határvonalak mentén újrendeződő európai hatalmi rendszer léte azt sugallta, hogy a „történelem nem *túllép* a nemzetállamon, hanem *visszatér* hozzá” (i.m. 12).

Az etnikumok újjáébredésnek a nyolcvanas évek elején monográfiát szentelő Anthony D. Smith (1981) ugyancsak modernista társadalom- és politikaszemléletet fogadott el, ami nála nem teljesen magától értetődő, hiszen ő az újnacionalizmust ősi, premodern kulturális gyökereig vezeti vissza. Ebben a könyvében mégis rokonszenvvel írt a kozmopolita és liberális álmokról, prófétának „pusztába kiáltott szaváról” (Smith 1981: 1). Azonban egy évtized múlva az „emlékezet nélküli kultúra” globalista antropológiájával élesen szembehelyezkedő Smith már a nacionalizmus apológójaként „veszi védelmébe” a hagyományos nemzetkonceptiót.⁸

A módszertani paradigma útfüggésének szemléltetésére kiválasztott két ismert nacionalizmuskutató, Smith és Brubaker álláspontja szimptomatikus. Végkövetkeztetésük az, hogy a nacionalizmus „kiújulásánál” fontosabb annak folyamatos jelenléte világunkban, ami arra utal, hogy a modernitást lehetetlen meghaladni. Gondolatmenetük része egy igencsak leegyszerűsített globalizáció-értelmezés, a nemzetek *fölötti* univerzális politikai közösségé. Munkahipotézisként ezt az egyetlen elképzelhető intézményi és szerkezeti alternatívát vették számításba a nemzetállamok rendszerével szemben. Ennek elvetésével, *tertium non datur*, tudatosan lehorgonyoztak a fennálló módszertani és strukturális keretekhez, amelyben a *szubnacionális* fragmentáció jelensége regresszív értelmet hordoz.

A mainstream nacionalizmuskutatók ezen értelmezésével szemben látni kell, hogy már a hetvenes évektől kezdődően felmerült az igény, hogy a nemzeti integrációt és identitást a globalizációnak és a jóléti államnak a 19. század ipari forradalmától és államépítési mozgalmaitól eltérő, a politikai modernitás ontológiáján túllépő, új – *tertium datur* – feltételrendszerében ragadják meg. Ennek sarokpontjai a zömében kisállamokból felépülő nemzetközi rendszer, a nagyszámú szereplő közt intézményesülő többszintű hatalommegosztás, illetve rendszernek kohéziót biztosító transznacionális kormányzás. Az ebben a progresszív módszertani keretben gondolkodó nacionalizmuskutatók mellett érvelnek, hogy a legfejlettebb nyugati államok egy csoportjában az állam globalizálódásával párhuzamosan globalizálódott a nacionalizmus is: célkitűzései, értékrendje, tömegbázisa, sőt legitimitása is olyan gyökeresen változott meg, hogy megfelelőbb, ha *újnacionalizmus*ként hivatkozunk rá.

⁷ Például az multikulturalizmus olvasztótégely-féle megközelítésében az USA a mintaállam, míg a rongyszőnyeg modell (Geertz 2002, Appadurai 2006: 111) Nigériára, Indonéziára, Indiára vagy a bevándorlók európai célállamaira irányítja a figyelmet. A neonacionalizmus posztmodern megközelítései általában kizárják elméletükből a fejlett nyugati államokon kívüli világot, míg az új típusú nacionalizmust tágabban értelmezők (Ignatieff 1993, Kaldor 1996) többek között a balkáni háborúk groteszk, Kusturica filmekben kikarikírozott viszonyait is ide sorolják.

⁸ „Befejezésképpen – írja könyvének az *In Defence of the Nation* címet viselő zárófejezetében Smith (1995: 153) – három rövid érvet szeretnék előadni, amelyek együttesen sugallják a nemzeteken alapuló plurális rend minősített védelmezését és a nemzetek és a nacionalizmus gyors kiszorításának valószínűtlenségét. Ezek a következők: a nacionalizmus politikailag szükséges, a nemzeti identitás társadalmilag funkcionális, illetve, hogy a nemzet történelmileg beágyazott”.

Kétségtelen, hogy ez a megközelítés főként csak a nacionalizmuselméletek fő irányzatainak tartott primordialista és modernista irányzatok melléksodrában és a rokon kötődésű társadalomtudományokban, így a globalizáció elméletben, a politikai filozófiában, az antropológiában kristályosodott ki, amelyek a nacionalizmuselmélet paradigmáit érdemben nem befolyásolták. Mindezek dacára, és eklektikusságuk ellenére is, a „poszt”-elméletek kiválóan alkalmazhatók a formálisan unitárius, de facto föderális, az egykori gyarmatai fölött indirekt uralmat gyakorló brit politikai viszonyok értelmezésére.

Az újnacionalizmus elmélet kibontakozása

A kutatók egy kevésbé homogén csoportja a neonacionalizmust elsődlegesen az időrendiség alapján pusztán a nacionalizmus „legújabb hullámának” tekinti. E mögött olykor az exhaustív szemlélet (Tiryakian 1985) vagy a paradigmavita (A. D. Smith 1981, 1995), míg más esetben az a szándék áll, hogy a kutatók a megfigyelést a nyugati világon kívülre is kiterjesszék (Ignatieff 1993, Kaldor 1996, Gingrich és Banks 2006).

A neonacionalizmus posztnacionális értelmezését kiváltó konvergens irányba mutató viták gyújtópontja Tom Nairn *The Break Up of Britain – Crisis and Neo-Nationalism* könyve. A skót kutató szerint a neonacionalizmus nem hasonlít a harmadik világ, sem a 19. század nemzeti mozgalmaira, amelyekkel szemben „külön helyet bír a történelemben, és különböző a jellege, valamint a lehetőségei... amiért megérdemli, hogy inkább «neo-nacionalizmusnak», mint nacionalizmusnak hívják” (Nairn 2003[1977]: 116). A különbség abban áll, mondja Nairn, hogy míg a 19. század fejletlen nemzeteit az abszolút depriváció jellemzi, addig a kapitalista fejlődés későbbi szakaszában a depriváció viszonylagossá válik, ugyanis az időközben bekövetkezett fejlődés során a szóban forgó térségek maguk is jelentős anyagi javakra – így Skócia olajkincsekre – tettek szert. Jóllehet, a társadalmi feszültséget az egyenetlen kapitalista fejlődés ezen a szinten is újratermeli. Mivel az elvárások e periférikus térségekben jóval erősebbek az elért anyagi fejlődési szintnél, úgy látja, hogy elitjének ezen igények kielégítésére nem marad más lehetősége, mint a „populizmusra való kényszerű ráhagyatkozás” (i.m. 327).

A neonacionalizmusnak ezt a szociológiai, politikai-gazdasági elemzését recenzensei, ismert nacionalizmuskutatók, más elméleti pozíciókból is megerősítik. Például a funkcionalista és evolucionista Gellner (1978: 107-108) a mobilitással és az egalitárius politikai kultúra kialakulásával értelmezi a nemzeti egyenlőtlenségek iránti intoleranciát, amelyet az észak-ír és a skót felföldi mozgalmak lehetséges magyarázatául elfogad.

Másik recenzense, Hobsbawm csipős hangvételű kritikája a marxista praxis terén tapasztalt hiányosságok köré épül. Ám ő is ugyanazokat a makroszociológiai feltételekkel magyarázza a „balkanizálódást”, amelynek látható következménye a kisebb kiterjedésű államok megjelenése a nemzetközi rendszerben, amelyet korábban a közepes kiterjedésű államok jellemeztek.⁹ Egyetért Nairnnal, hogy az időközben bekövetkezett változások révén a kisállamok életképessége és megítélése gyökeresen feljavult a 19. század óta. Így a hontalan nemzetek, például Korzika, Nyugat-Szahara, de akár a brit Csatorna vagy a Man szigetek államiságra való törekvéseit sem lehet már a priori politikai alapon elvitatni. Holott a 19. századi mércével az ezekhez hasonló entitások, például a közép-amerikai kisállamok, illetve Danzig Szabad Város Hobsbawm szavaival a vicc és az abortum megítélése alá estek.

E változás okát Hobsbawm (1977: 6-7) a dekolonizáció, az ENSZ rendszer által szentesített területi integritási norma, a nukleáris elrettentés, valamint a tőke felhalmozódásának és az anyagi jólét előállításának új körülményrendszerében jelölte meg. E folyamat további látható következményei, mondja Hobsbawm, hogy a Seychelle Szigetek, Kuvait és az angol milord egyenlő képvisellel rendelkeznek a nemzetközi

⁹ A kritika egyrészt a nacionalizmus pragmatikus, szelektív és realista gyakorlatának igényét fogalmazza meg a szerzővel szemben. „Csak kevés marxista állítja, hogy *egyetlen* nacionalista mozgalom *sem* támogatható, azt meg, hogy *mindegyikük* automatikusan szolgálja ezt a célt, és ezért mindig támogatnunk kell, senki” (i.m. 10). Hobsbawm Nagy-Britannia felbomlását már csak a Csonka-Britanniában vélhetően kialakuló párviszonyok, a Munkáspárt összeomlása vagy a brit szélsőjobb előretörése miatt nem tekinti kívánatosnak a marxisták számára. A kritika másik célpontja Nairn (i.m. 317) provokatív megjegyzése, miszerint a „nacionalizmus elmélete a marxizmus nagy történelmi kudarca”. Ezzel kapcsolatosan Hobsbawm (i.m. 11) vitatja, hogy társadalmi-politikai fragmentáció „világ normává” tehető és tudományként értékelhető, vagy segítségével a „jövőre utaló előrejelzés” tehető. Megjegyzéseivel odáig elmegy, hogy a „marxizmust a nacionalizmus szeszélyeinek kiszolgáltató” (u.o. 22) Nairntól elvitatja, hogy elméleti „hozzájárulása hasznos vagy meggyőző” a nacionalizmus megértéséhez (u.o. 21).

szervezetben, akárcsak az a nagyfokú jólét, amellyel Szingapúr vagy Abu Dhabi kontinensük számos államát maguk mögé utasítják.¹⁰

A sokat hangoztatott módszertani különbségek ellenére ugyanez a világtkép sejlik fel az Anthony D. Smith által *Az etnikai újjászületés* címmel a témának szentelt monográfiában is. Smith (1981: 4) kifogása, hogy a neonacionalizmus korábbi elméletei, így a Nairné is, „aránytalanul nagy súlyt helyeztek a gazdasági és gazdasági orientációjú tényezőkre”, ezért kevesebb figyelem jutott a kulturális, a pszichológiai és a társadalmi-politikai tényezőkre. Célja mindössze az, hogy ezeket a mellőzött tényezőket helyezze az elemzés központjába, és a gazdaság szerepét pedig „katalizátorként, kiváltó és járulékos tényezőként” (i.m. 5) némileg korlátozza.¹¹

Csakhogy a kiforrott etnoszimbolista elmélettel ebben az időben még nem rendelkező Smith strukturális magyarázata gyakorlatilag ugyanazokhoz a szociológiai feltételekhez kanyarodik vissza, mint az általa kritizált modernisták. Ezek közül a legnagyobb jelentőséget az európai gyarmati birodalmak hanyatlásának tulajdonította, ami a volt gyarmattartó társadalmak önbizalom-vesztését, befele fordulását és a nyugati társadalmak belső etnikai határainak felfedezését idézte elő. A szuezi válság után kialakult geopolitikai erőegyensúly az etnikai csoportok részére a „lefejezett állam”, a gazdaállamok számára a „közepes kiterjedésű államok összezsugorodásának” (i.m. 166) tapasztalatát nyújtották. A gyarmati rendszer megszűnésével felszabaduló szakértői, hivatalnoki réteg egy része a nemzetiségi mozgalmak értelmiségijeként folytatta karrierjét. De e tünetegyüttes részeként értelmezi a különféle „poszt”-elméleti témákat, mint a nyílt osztálykonfliktusok megszűnését és az osztály alapú törésvonalak fellazulását, illetve a fejlett nyugati társadalmakat jellemző anómiát, mint a hatalom szétmállását.

Ebben a társadalmi-politikai közegben a neonacionalizmus egy – Smith szerint újszerű – politikai napirendet hozott létre, amelyet a belső önrendelkezés, és főleg az *anyagi elosztási kérdések* urálnak. A viszonylagos újszerűség Smith szerint egy kompromisszum eredménye. Jóllehet a gazdaállamok politikai rendszereinek nagyobb rugalmassága és permisszív liberalizmusa növelte az etnikai közösségek mozgásterét, az államhatárok megszilárdulása, a gyengébb intenzitású azonosságtudat miatt az újnacionalizmus a nacionalizmus korábbi és a harmadik világbeli mozgalmaihoz képest puhább és pragmatikus célokat tűzhetett ki magának. A viszonylagos másik oka az időbeli folytonosság, ami a legtöbb mozgalmat az első világháború ideéig visszakövethetővé teszi. Ahol ez mégis hiányzik, mint a cornwalli, a provanszál, azoknak Smith más korábbi mozgalmakhoz viszonyítható „típusbeli kontinuitást” (i.m. 164) tulajdonít. A viszonylagosság harmadik oka, hogy Smith mélyen bizalmatlan az újnacionalizmus gazdasági napirendjével, amelyet következetesen a nacionalizmus régi kulturális célkitűzéseinek diszimulálásaként értelmez.¹² Kritikája ellenére, amelyet legtalálébban a *régi bor új tömlőben* mondással foglalhatunk össze, más kutatók mellett ő is elfogadja az „újnacionalizmus címke” használatát.

Párhuzamos kérdésfelvetések a kortárs társadalomtudományokban

Az újnacionalizmus kialakulásának magyarázatát elmélyítő, azt tovább árnyaló konvergencia elméletek közül az egyik legfontosabb a Nairn és Hobsbawm által kulcsszóként hivatkozott *társadalmi-politikai fragmentáció diskurzus* burjánzását, hatókörének kiterjedését, negatív értékítéletektől való megtisztítását kell észrevennünk. Míg a politikai fragmentációt eredetileg a szecesszió és a birodalmi összeomlás megfelelőjeként használták, ez időközben magába építette a *magasabb entrópiájú, a térszála több szintjén berendezkedő, többközpontú* nyugati társadalmi-politikai, közigazgatási, globális rendszerek elméleteit, működési elveik leírását. Ezek közé sorolhatók a globális-lokális viszony tudatos alakítása (Robertson 1995), az államhatalom diffúzióját eredményező hatalommegosztási és rugalmas („hálózati”, „transznacionális”, „kormányzat nélküli”) *kormányzási* technikák (Rosenau 2006), a „policentrikus” (Scholte 2005) politikai

¹⁰ Ezen a ponton Hobsbawm a dependencisták érveit ismételve kijelenti, hogy a neokolonialista transznacionális gazdaság számára az optimális cél az, hogy „a hivatalosan szuverén államok száma maximalizálva, átlagos méretük és hatalmuk – azaz az idegen hatalmak és tőke működési feltételeit meghatározó képességük – pedig minimalizálva legyen” (i.m. 8).

¹¹ *A nemzetek és a nacionalizmus a globális korban* című könyvében visszatér a neonacionalizmus kérdésre. Ebben gazdaság közvetett szerepét az osztályok, pontosabban a szekuláris értelmiségi osztály kialakulásában ragadja meg, mert szerinte az ők szükségletei és aspirációi diktálják a nacionalizmus céljait és stratégiáit (Smith 1995: 73).

¹² A politikai napirendjüket meghatározó szociális, jóléti, környezetvédelmi kérdések, sőt az egész szociáldemokrata elkötelezettségük Smith (1981: 179) szerint egyetlen mozgalom esetében sem realizistikus: „ez inkább egy kulturális keretbe helyezett cseppnyi neoromantika, amely fennmaradását a régóta fennálló történelmi örökségből és identitásból nyeri”.

berendezkedések, például a posztmodern állam (Cooper 2002) kutatása.¹³ A nemzetközi kapcsolatokban ezekre a struktúrákra és változásokra a *poszt hegemonikus*¹⁴ és a *poszt-veszfáliai* fogalmaival utalnak, ami átfedésben van a filozófia posztmodern kifejezésével.¹⁵

Egy másik párhuzamos diskurzus Hobsbawm (1977: 7) egyik, az *osztódó* (fissiparous) *nacionalizmusról* tett megjegyzéséhez vezet vissza. Ez a főként a kulturális antropológiában meghonosodott diskurzus az identitások formálását a „makroföldrajzi primordializmussal” (Appadurai 2006: 115) szemben módszeresen a mikrotársadalmi kontextusba helyezi. Kultúra fölfogásukra jellemző a Geertz (2002) által adott meghatározás, amelyben azt olyan rendszerként képzelik el, amelyben nehéz olyan „közös vonást találni, ami ne esne szét megint kisebbekre és tovább tagolódókra – vagy ne oldódna fel nagyobb és átfogóbb identitásokba, amelyek ráraakódnak más identitásokra”.¹⁶ Ennek okát kapcsolatba hozzák a globalizációval, amelyben felbomlanak a központból „vertikálisan szervezett kultúrák”, és helyüket pókhálószerű, széttöredezett kultúrák foglalják el (Kaldor 1996:45). Úgy látják, hogy noha az állam nem képes az identitás mérnöki alakítására, a kultúrákban található „csekély narcisztikus különbségek” (Appadurai 2006: 10) ott is instrumentalizálhatók, ahol nincs erőteljes társadalmi polarizáció.

A harmadik párhuzamos diskurzusban a politika fokozatos metamorfózisára, pontosabban lényegvesztésére, a *politikának igazgatási és elosztási tevékenységgé való lezüllesztésére* világítanak rá a folyamat megfigyelői (Arendt 1995: 28, Wolin 2004: 522-531). Ugyan filozófiai elméletként kapcsolódása távolinak tűnhet, iránytűként mégis jelzi a posztmodern és a fejletlenebb „időzónák” sajátos politikai törekvései közti különbségeket.¹⁷

Negyedik párhuzamos diskurzus a neotribalizmus és a neomedievalizmus, amely a nemzetközi kapcsolatok hosszú távú trendelemzése mellett egyre gyakrabban előfordul a nemzetközi jogászok és filozófusok körében is. „A posztmodern tribalizmus nem az úgynevezett elmaradott népek kizárólagos sajátossága, amint azt egykoron gondolták. Manapság bárhol nyíltan hivalkodnak vele, anélkül, hogy mentegetőznének miatta” – írta egy a szakmában elismert nemzetközi jogász, Thomas Franck (1993: 3).

Hasonlóan a törzsi lojalitások átértékelését javasolja a princetoni filozófus, Michael Walzer. A szecesszió melletti és elleni érveket mérlegelve a komunitárius gondolkodó nem kevesebbet követel, hogy „lassan és kísérleti jelleggel olyan berendezkedést kell kidolgozni, ami kielégíti” (Walzer 1994: 190) a törzseket, mert e lojalitások a többségi társadalom, illetve a nemzetközi közösség számára is hasznosak. „Ha az identitás sokszorosítódik, a szenvedély megoszlik” (i.m. 194) – fogalmazza át a posztmodern nyelvére a fragmentáció gazdaságosságának tulajdonképpen már *A föderalistában*, az USA alkotmányozási vitáiban Madison által említett összefüggését. A tömegtámogatottsággal rendelkező szeparatista mozgalmak elismerését a kiválás jogát elfogadó teoretikussal szemben épp ezért nem is a népakarat megnyilvánulásaként, hanem érdekes

¹³ A posztmodern államot a brit, később uniós külügyi tanácsadó a nemzeti és nemzetközi ügyek, az államok közti határok feloldódásával, az erópolitika feladásával, a kölcsönös nyitottság, felügyelet és sebezhetőség (Cooper 2002: 13) intézményesítésével, másrészt a posztmodern birodalmi küldetéssel (i.m. 17-19) azonosítja. Ugyancsak a hatalom szétszóródását és gyengülését hangsúlyozta ki a washingtoni professzor, James Rosenau, aki szerint „az egyre több hálózatba és szervezetbe egyesülő minden korábbinál képzettebb nyilvánosság, az egyre mobilisabb emberek, a mindinkább szétágazó globális intézmények azt valószínűsítik, hogy a nagyobb integráció és nagyobb fragmentáció ellentétes trendjei fel fognak erősödni” (Rosenau 2006: 10).

¹⁴ A nemzetközi kapcsolatok szakértői rengeteg energiát fordítottak az olajválság után látszólag „hanyatlásnak” indult USA és a nemzetközi rend megőrzésének eszközei közti viszony kutatására. A kérdés egyik ismert kutatója, a liberális Keohane úgy látja, hogy mivel egy átmeneti ideig még fennmarad egy aszimmetrikus függőség a nagyhatalmak és a többi szereplő közt, a korábban létrehozott rezsimeken keresztül a kézi vezérlésű hegemonia hanyatlásával is megvalósítható a nemzetközi kormányzás. Keohane (1982: 348) kész tényként kezeli, hogy a nemzetközi rendszer ebben az állapotban töredezettebb szerkezetű, de abban bízik, hogy a rezsimek kommunikációs csatorna szerepével a „kormányzatok ellensúlyozhatják hatalmuk növekvő fragmentációját” (i.m. 350).

¹⁵ A *posztmodern állapot* szerzője, David Harvey (1989: 44) szerint a „legijjesztőbb tény a posztmodernizmusról... a múltékonyság, a fragmentáció, a diszkontinuitás és a kaosz teljes elfogadása, amelyre a posztmodernizmus különös választ ad. Nem törekszik meghaladásukra, a velük szembe való ellenállásra, vagy akárcsak a mélyén rejlő «örök és változhatatlan» alkotóelemeinek a meghatározására. A posztmodernizmus úszik, kéjeleg a változás töredékes és kaotikus áramlataiban”.

¹⁶ Például Geertz a *festékpötty-* és a *fiókszerű* modellek végletei közé, hozzá hasonlóan Appadurai (2006: 25-27) a *gerincek* merevebb nómenklatúrája helyett az amorfabb *sejtes* rendszerekhez sorolja a kultúrát.

¹⁷ A neonacionalizmus posztmodern változatát elvetők nemcsak tagadják az időzónák szétválaszthatóságát, de a nacionalizmus szerepét a globális kultúra pótlékeként, vagy ez utóbbival való szembenállásként értelmezik. Például Smith (1995: 160) „a halált és feledést legyőző közösségi, ám földi halhatatlanság” ígéretével kecsegtető „vallás pótléknak”, Ignatieff (1993: 152) „az elmaradottság folklórjának”, Kaldor (1996: 51) a „globalizáció előnyeitől megfosztott” érdekkörök reakciójának tekinti a nacionalizmust.

módon „az egyházak és szekták megtűrésének politikai megfelelőjeként” (i.m. 193) tartja támogatásra érdemesnek. Az pedig a konkrét lehetőségek függvényében a szecesszió, a határkiigazítás, a föderáció, a regionális autonómia, a kulturális pluralizmus bármelyikét jelentheti. Ha „szabadjára engedik” a törzseket, mondja, nem mindegyikük fog elmenni. Ha egyesek mégis kiválnak, lehetőségük lesz visszatérni, vagy más érdekközösségekhez csatlakozni, – érvel Walzer.

A multikulturalizmus egy jól ismert kanadai teoretikusa, Will Kymlicka egy eddig nem említett tényezőre is felhívja a figyelmet. Szerinte leginkább a demokrácia-komponensnek tulajdonítható az, hogy a szecesszió e „jellegzetesen nyugati” (Kymlicka 2000) megítélése nem vált az állambiztonsági kérdések függvényévé, sőt deszekuritizálódott. A többség részéről a kiválásnak, akár a kiválást szorgalmazó pártok működésének indokolatlan akadályozása ellentétes volna az általuk hangoztatott demokratikus mércével. Mivel a multinacionális szövetségi államok eddig is számos jogot, intézményt szavatoltak, amelyekhez kevés újat lehet majd hozzátenni, a kiválás hiúsági („vanity secession”) kérdéssé vált. Mindezek mellett Kymlicka elismeri, hogy sokat nyom a latba, hogy e toleráns gazdaállamok gazdasági életképessége nem sérülne a kiválás miatt. Ezek alapján vonja le a jeles filozófus azt a következtetést, hogy a nyugati társadalmakban mindkét fél számára csökkentek a játszma tétjei.

A neonacionalista mozgalmak társadalmi háttere és politikai célkitűzései. Az elmélet objektivizálódása

Az újnacionalizmus egyik legszembetűnőbb különbsége a mozgalom célkitűzésében, a nemzeti integráció eszményében található. Míg a hagyományos nacionalizmus egy idegen állam vagy birodalom uralma alóli felszabadítást és olyan nemzetállam létrehozását célozta, amelyben a kulturális nemzet minden tagjának helyet kell kapnia, az új nacionalizmus lemond az össznemzeti törekvésekről. Ez egyaránt jellemzi az osztrák nacionalisták és az Északi Ligának az egységes olasz nemzetállam ellenes retorikáját, akár a cseh, a szlovák, ez ex-jugoszláv kisállamok törekvéseit. Noha képviselői a regionális autonómia, a konföderáció, a befele forduló kismemzeti jólét és a szecesszió igen széles skáláján fogalmazzák meg célkitűzéseiket, közös bennük, hogy a területszerzést és a háborús uszítást maguk mögött tudják. E politikai attitűd-változásnak az egyik markáns példája az Osztrák Szabadságpárt 1997-es kiáltványa, amelyben Haider hátat fordít az öt hatalomra segítő pángermán erőknél, és ezzel egy időben a pártdokumentumban a német helyett az osztrák nemzet teljesítményorientált közösségére és a kulturális szabadságára helyezik át a hangsúly (Fillitz 2006: 149).

Az ír származású Gerard Delanty (1997) ez utóbbi jellemvonást tekinti a poszt-nacionalizmus legsajátosabb alkotóelemének, amelyet, amint látni fogjuk, szükségképpen egészít ki a primordialista eredetmítoszoktól történő elfordulás és a poszt-ideológiai kulturális relativizmus. A hazai és az uniós választásokban való részvételük továbbá azt is jelzi, hogy a neonacionalizmus a parlamentarizmus játékszabályait elfogadta.

Az újnacionalista mozgalom létoka, és egyben sajátos formája a fizikai konfrontációt korábban elszigetelő nyugati társadalmakban az elosztási konfliktus. Ez a konfliktus-típus a keynesiánus gazdaságpolitika válságával tört felszínre a hetvenes években és a regionális fejlesztés átpolitizálását eredményezte (Keating 1996: 46, Paquin 2002: 60). A második világháború utáni jóléti konszenzussal létrehozott kohézió, amely összetartotta a polgárok közösségét a privatizáció gazdaságpolitikája miatt gyengült, és az állam visszahúzódása miatt a kezdeményezés a regionális szereplőkhöz került.

A külföldi beruházásokért és a központi erőforrásokért zajló versenyben a régiók a központtal és az egymással folytatott vetélkedésben egymásra vetélytársként, a piacra és az európai intézményekre partnerként tekintenek. „A kisebbségi nacionalizmus, ellentétben azzal, ahogyan számos megfigyelő állítja, nem jelent pusztán etnikai partikularizmust... ahelyett, hogy a nagyobb társadalmak töredékei maradnának, inkább globális társadalommá válnak, ez jelenti számukra a politikai vita és a társadalmi integráció viszonyítási pontjait” – foglalja össze a skót regionalizmuskutató Michael Keating (1996:218) az újnacionalista mozgalmaknak az EU és a globalizáció iránti vonzalmának indítékát.¹⁸ Az ehhez való alkalmazkodás rendjén a neonacionalizmus az autark gazdaságpolitikát a szabad piaccal helyettesíti. A protekcionizmust inkább vétő lehetőségként, a kulturális politikát leginkább „a valódi társadalmi-gazdasági érdekeik ködösítésére” alkalmazták. (Gingrich és Banks 2006:18)

A vendégmunkásoknak is otthont adó globalizálódott városi környezetben feladják a kulturális homogenitás korábbi politikáját, nyitottabbá válnak a bevándorlókhoz. A multikulturális környezethez történő alkalmazkodás rendjén a hangsúly így a nemzeti tisztaságról átkerül az asszimilációra, de

¹⁸ Hasonló értelemben mondja Paquin (2002: 72), hogy „az egyesülés támogatására 1707-ben felhozott érvek ma az EU javára írhatók”.

előszeretettel hivatkoznak a multikulturalizmus elméleteiben készen talált szeperációra (Gingrich és Banks 2006: 3, 18).

Már a jelenség korai empirikus elemzője számára (Linz 1985) is feltűnt, hogy az identitás primordialista tényezőit a baszk függetlenség pártiak másodlagosnak tekintették a Baszkföldön élők és dolgozók közösségéhez képest.¹⁹ A skót, a flamand és a kanadai nacionalista mozgalmak mai megfigyelői (Paquin 2002; Béland és Lecours 2005) megerősítik, hogy a regionális azonosságtudat magvát a kultúra helyett a jóléti szolgáltatások jelentik. Úgy látták, hogy a szociális politika decentralizációja vált a helyi közösség mozgósításának és a központtal való konfrontáció meghatározójává, azáltal hogy a szociálpolitikáról szóló diskurzusba beolvasztják a közösség értékeiről, gazdasági-politikai nézeteiről szóló diskurzusokat. Számos elméleti szakember kiemelte, hogy mindez nemcsak a sokak számára öncélú kisebbségi nemzetépítés szempontjából tekinthető hasznosnak, de a kikezdehetetlen legitimitású jóléti állam fenntartásához szükséges erős társadalmi szolidaritás kitermelésében is.

A fentiek alapján vonják le a jelenség megfigyelői azt a következtetést, hogy a nyugati neonacionalizmus említett eseteit a semlegesnek tekinthető területi és polgári értékrend jellemzi.

Ha eltekintünk attól az ideológiakritikailag releváns tényről, hogy az elmélet képviselői között túlreprezentáltak a hontalan nemzetekhez tartozó egyének, azt láthatjuk, hogy a neonacionalizmus eddig körvonalazott diskurzusai beépültek a szociológiaelméletbe. *A nacionalizmus szociológiája* című monográfiájában David McCrone (1998:128-129), az Edinburghi Egyetem professzora összegezi a jelenségre irányuló kutatásokat, és a nyugati államokban fellelhető hontalan népek nemzeti mozgalmait a következő kulcs-jellemzőkkel írta le:

- A neonacionalista mozgalom a politikai autonómia valamilyen formájával már rendelkező, összetartó civil társadalmakban jelenik meg;
- A mozgalmak polgári irányultságúak, ezért a mozgalmak kulturális és politikai-területi összetevőik közül a komplex viszonyuk ellenére az utóbbi kerekedett felül;
- Az érintettek nemzeti identitása többszörös, ezért annak bármelyik összetevőjét lehetséges mobilizálni;
- Magasabb fokú anyagi jóléttel rendelkező társadalmakban jelentkeznek, amelyben a relatív deprivációval való szembenállásnál erősebben jelentkezik a szűkebb közösség „relatív gratifikációjának” az igénye;
- A túlnyomórészt gazdasági és politikailag progresszív törekvések túlsúlyban vannak a reakciókkal szemben;
- Kevért ideológiájukban egyaránt megtalálhatók jobb és baloldali motívumok, a korporativizmus, a neoliberalizmus, és társadalmi bázisuk követik az ideológiai körtél hangsúlyváltozásait;
- Az önrendelkezési mozgalom tömegtámogatottsága esetleges és fluktuáló, nem tekinthető eleve adottnak;
- A mozgalom intézményesüléséről a húszadik század második felétől beszélhetünk;
- A mozgalom végcélja és retorikája az elszakadás vs. nagyobb autonómia, nacionalizmus vs. regionalizmus dilemmákat illetően ambivalens;
- A mozgalmak ténykedése elválaszthatatlan a transznacionális intézmények, nemzetállamok és régiók által behatárolt változó geometriájú hatalmi tértől.

A skót nemzetépítési projekt jelenlegi helyzete és kilátásai

Egy 1974-ben jegyzett titkos brit kormányzati jelentés szerint a skót nacionalizmus feléledésében az 1970-es években felfedezett északi tengeri olaj, illetve Nagy Britannia belépése az Európai Közösségbe játszották a kardinális szerepet.²⁰ A *Scottish Office* vezető közigazdásza a jelentésben úgy fogalmazott, egy az olajbevételekből a független Skócia „egy egészen zavaró mértékű krónikus költségvetési többletre tenne szert, valutája a norvég koronát leszámítva a legerősebb lehetne Európában”. A *McCrone Jelentés* azzal is

¹⁹ Juan Linz (1985:216) felmérésének eredményei azt mutatták, hogy a baszk függetlenségpártiak szignifikánsan nagyobb jelentőséget tulajdonítottak válaszaikban a Baszkföldön való tartózkodásnak és munkának, mint a centralista, föderalista és a Spanyolországon belüli autonómiát preferáló baszkok, akik a felmérés meglepetésére primordialista szempontok elsődlegességét vallották. Ezeket az eredményeket Linz egy tendencia részének tekinti, amelyet azzal magyaráz, hogy az idegen kulturális elemeket, kettős identitásokat tartalmazó környezetben a primordializmus összeegyeztethetetlen e mozgalmak politikai célkitűzéseivel.

²⁰ A *McCrone Jelentés* titkosításának föloldását csak 2005-ben – az olaj kiaknázás előrehaladottsága miatt sokak szerint már későn – sikerült elérni. Lásd: <http://www.oilofscotland.org/mccronereport.pdf>.

tisztában volt, hogy a skót nacionalizmust a walesi, illetve a „más országok nacionalista mozgalmával szemben a gazdasági jólét foglalkoztatja”.

Ezen tények mérlegelésével a brit laburista kormányzat az elszakadás megelőzése végett Skócia és Wales közigazgatási decentralizációja mellett döntött. Azonban az 1979-es referendum, amely egy önálló képviselői szerv felállítását indítványozta, a 40%-os érvényességi feltétel miatt elbukott. A Munkáspárt 1997-es győzelmével a devolúció ismét napirendre került, amelyet ezennel a többség is támogatott. Csakhogy ez idő alatt megerősödött az elszakadást napirenden tartó Skót Nemzeti Párt (SNP), aki az újonnan felállított regionális parlament hivatalos ellenzéki pártjává, 2007-től pedig kormányzópártjává vált.

A SNP 2011-es regionális választási győzelme után québeci mintára Skócia jövőjéről szóló referendum kiírását vette tervbe. A rákövetkező év októberében a brit miniszterelnök és a skót regionális kormány vezetője *Edinburghi Egyezményben* megállapodtak a skót referendum keretfeltételeiről és legalizálták a folyamatot.²¹ Az Egyezmény kiköti, hogy a népszavazás csak egyetlen kérdéstről, a függetlenségről szólhat, azaz az ingadozók, illetve az egyébként nemmel szavazók számára nem tartalmazhat „B opciót”, mint amilyen például a népesség többsége által támogatott teljes költségvetési és adókivetési jogokat garantáló „devo-max” opció.

A független Skóciáról időközben számos tervezet látott napvilágot az állami létre készülő skót értelmiségiek, például a tanulmányban idézett Keating részéről. A skót regionális kormány 2013 novemberében 670 oldalon tette közzé saját vízióját.²² Ebben fő vonalakban a britekkel szembeni versenyelőny megőrzése végett 3%-ra tervezik csökkenteni a társasági adót és szeretnék megőrizni a fontot fizetőeszközként, valamint végső hitelezői szerepében az Angol Központi Bankot. Külpolitikai téren a Nemzetközösség, az EU és a NATO tagságát, másrészt az északi államok és az Északi Tanács iránti orientációt tervezik. Honvédelemi feladatokra önálló hadsereg felállítását tervezik, viszont ragaszkodnak Skócia atomfegyver-mentessé tételéhez.

Ezekből pedig a közös valuta, a nemzetközi szervezetekben – különösen az EU-ban – való tagság, a brit nukleáris tengeralattjáró támaszpont a legvitásabb politikai kérdések. Egyrészt, a közös valuta megőrzése az önálló skót monetáris politika feladását jelentené egyéb megállapodás nélkül. Másfelől a faslane-i bázis jelentősége egyedülálló mélyvizi adottságai miatt a bajkonuri ürrepülőterhez hasonlítható. Egyes a megfigyelők azt sem zárják ki, hogy a ciprusi támaszpontokhoz hasonlóan e stratégiai területnek brit szuverenitás alatt kell maradnia. Bármilyen megállapodás ezekben és más vitás kérdésekben csak egy sikeres népszavazás után kiharcolt alku eredménye lehet, ami igencsak provizórikussá teszi a fehér könyv megállapításait. Ugyanakkor a nemzetközösségi tagság, a királynő szimbolikus szerepének megőrzése, főként a tervezet valutaunió jelzik, hogy a független Skócia tényként fogadja el brit befolyást.

Továbbá a független Skócia gazdasági életképessége és az EU csatlakozás is még azon a kritikusnak vélt terület, amelyeket az unionista kampány célba vett. Noha az olajtartalékok és a kitermelés üteme a korábbi évtizedhez képest visszaesett, a róla elnevezett jelentés szerzője úgy látja, hogy megfelelő kiaknázással, a profit ésszerű befektetésével a függetlenség gazdasági háttere biztosítható.²³ Emellett a skót regionális kormány megbízásából két Nobel díjas közgazdászt is fölvonultató munkacsoport jelentése megállapítja, hogy a skót gazdaság az olajtartalékok nélkül is életképes.²⁴

A független Skócia EU csatlakozásának nehézségeire hivatkozó „Jobb együtt” szlogenű brit kampány markáns ellentmondása, hogy a Konzervatív Párt egy ideje az EU-ból való kilépést, de legalábbis a csatlakozás újratárgyalását szorgalmazza. Ezért a hosszú távú EU tagság szempontjából a britekkel való unió megőrzése nem jelent garanciát.

A skót EU csatlakozás kérdése időközben egy, nemzetközi szereplőket és világhírű szakértőket felvonultató „jogi” vitává vált. A brit álláspont egyik megfogalmazója nem más, mint az ismert nemzetközi jogász, ezen belül éppen az új államok létrehozásában a legnagyobb tekintélynek számító James Crawford. A cambridge-i professzor álláspontja, hogy tisztán nemzetközi közjog alapján a kiválással létrehozott államnak kérelmeznie kell a nemzetközi szervezetekben való tagságát. Azonban Crawford elismeri, hogy az EU tagságra a közösségi jog szabályai vonatkoznak, és precedens hiányában némi kreatív és expanzív jogértelmezéssel „az EU releváns intézményei, a tagállamok hajlandóságot mutathatnak a tagság követelményeit a skót helyzet követelményeihez igazítani”.²⁵ A kormány álláspontjával szemben néhány

²¹ Az Egyezmény megtekinthető brit kormány archívumának [honlapján](#).

²² [The Scottish Government](#): *Scotland's Future. Your Guide to an Independent Scotland*, 26 November, 2013.

²³ Lásd Gavin McCrone-nak a [The Scotsman](#) lapban közölt írását.

²⁴ A [jelentés](#) vezetői összefoglalójában a munkacsoport megállapítja, hogy „Skócia nemzetközi mérce alapján gazdag és termékeny”. Úgy látják, hogy a skót gazdaság bruttó hozzáadott értéke elérheti a brit átlag 99%-át.

²⁵ [HM Government](#): *Scotland Analysis. Devolution and the Implications of Scottish Independence*. February, 2013, 164. és 177. §.

veterán brit EU-szakértő nem látja ennyire sötéten a lehetőségeket és az újságírók értesülése szerint a skót lobb mellett egyes külföldi gazdasági csoportnak is érdekében áll a skót EU tagság, ezzel összefüggően vállalkozásaik jogbiztonságának garantálása.²⁶

A mostani kampányhoz kapcsolódó posztnacionális tényezőként leginkább a kormányzó konzervatívok „win-win” helyzete érdemel figyelmet, akik a népszavazás bukásával a krízis menedzselését, annak sikere esetén a Munkáspárt gyengülését egyaránt nyereségnek könyvelhetik el.²⁷ Nyilván tagadhatatlan, hogy az unió megőrzését célzó kampányban klasszikus geopolitikai érvek is fellelhetők, amelyek a tengeri bázis probléma mellett kritikusként tekintik az USA legfontosabb stratégiai partnerének a hitelvesztését, a BT tagság elvesztését, az észak-ír konfliktus kiújulását vagy a további területek kiválását.

A tanulmány írásának időpontjában a közvélemény kutatók többsége az unionisták több mint 15%-os előnyét mérte.²⁸ Ez az előny a tartózkodók magas aránya miatt egyáltalán nem tűnik megnyugtatónak a vezető brit elitnek.²⁹ Ezt fokozza, hogy a hosszabb távú trendelemzések alapján az angliaiak körében is növekedett a britek és a skótok unióját ellenzők aránya³⁰, míg a regionális nacionalizmus alapjait jelentő skót identitás évtizedek óta változatlanul erős maradt a közös brit identitás rovására³¹. Ezen adatok fényében több mint valószínű, hogy a szeptemberi népszavazás bukása esetén újabb népszavazásra kerül sor a kiharcolt precedens alapján. Ennek tárgya minden bizonnyal a függetlenségekkel szemben a skótok többsége által mindig is preferált, „devo-max” vagy „devo-plus” néven emlegetett teljes autonómia, kedvező körülmények közt a függetlenség.

Konklúzió

A jelenlegitől a teljes devolúcióig, illetve a brit állam árnyék-hegemóniájában és a transznacionális keretek között elérhető függetlenség *fokozatosan erősödő, összetett hatalommegosztási* folyamatában hosszú távon formálódó skót állam körvonalait nehéz előre látni.

Szigorúan tudományos szempontból ennek oka, hogy a politikai tudományokban ez idáig nem forrott ki a posztkolonialis államok, a posztszocialista államszövetségek dezintegrációját, illetve a nyugati állam decentralizációját, politikai kríziseit egységes szempontok alapján magyarázó megközelítés, akárcsak hogy a többi „poszt” elmélet között is kevés az átjárás. Ezért olyan nehéz éles különbséget vonni a létező példák (norvég-svéd, egyiptomi-szír, maláj-szingapúri, szovjet, szlovák-cseh) ellenére a helyzet értelmezésére az összehasonlító politológiában vagy a hagyományos geopolitikában adódó fogalmi alternatívák: a tárgyalásos kiválás és a dezintegráció között.

Ezt az űrt ma leginkább a hegemonia utáni globális nemzetközi renddel közvetlenül összekapcsolt, annak változásával magyarázott államkrízis és kormányzás elméletek kívánják betölteni, amelyekben ismerősen visszhangzik a nyugati etnoregionalizmus kutatások számos megállapítása, és amelyekkel közös a társadalmi-politikai fragmentáció kérdés újraértelmezésre vonatkozó törekvés is.

De ezek a törekvések tükröződnek a szűkebben vett brit kolonializmus kutatásokban is, amelyek a brit „*belső dekolonizációt*” a posztkolonializmus, az indirekt uralom, a birodalom utóregéneinek, folytonos megújulásának kontextusába helyezik (lásd Howe 2012). De ugyancsak ennek fényében kell megközelítenünk Mary Kaldor (1996: 51) kijelentését az „új kozmopolita osztály »kivonulásáról«” a nemzeti politikai térből, hiszen végső soron ez tette szabaddá az utat a posztmodern nacionalizmus előtt.

²⁶ A *The Guardian* és a *BBC* Sir David Edward az ECJ korábbi bírója, illetve Graham Avery egykori brit csatlakozási főtárgyaló véleményét említi, akik elérhetőnek tartják az EU tagság megszerzését.

²⁷ A legutóbbi parlamenti választáson a Munkáspárt 41, a Konzervatív Párt csupán egyetlen mandátumot nyert a skót választókeretektől, bár az is igaz, hogy 1945 óta a hat Munkáspárti kormánytöbbség csak két esetben függött a skót mandátumoktól. Egy a Konzervatív Párton belüli *közvélemény kutatás* szerint a megkérdezettek 46%-ának egyáltalán nem okozna gondot Skócia függetlenné válása.

²⁸ E felmérések eredményeit összegzi a <http://ukpollingreport.co.uk/scottish-independence-referendum> oldal.

²⁹ A *The Sunday Times* Cameron miniszterelnök kampányszakértőjét, Lynton Crosbyt idézi, aki az igen kampány erőtlenségét látva kijelenti, hogy a Salmond győzelme szeptemberben „nem csak lehetséges, de valószínű is”.

³⁰ A *British Social Attitudes* felmérés adatai szerint a 1997-2011 között 14%-ról 24%-ra emelkedett azok száma, akik úgy látják, hogy Skóciának el kell hagynia az uniót, 55%-ról 44%-ra csökkent azok aránya, akik támogatják, hogy a skótok saját parlamenttel az Egyesült Királyság részei maradjanak. Mindemellett az angolok 44%-a véli úgy, hogy a központból Skóciának juttatott költségvetési előirányzat magasabb a kelletnél.

³¹ A *What Scotland Thinks* felmérés zárt rendszerű („forced choice”) kutatása alapján Skócia népességének 66%-a vallotta magát skótnak, 24% britnek, míg nyitott változójú, a többszintű identitás mérésre szolgáló felmérés szerint „inkább skót, mint brit” 32%, „egyenlő mértékben skót és brit” 32%, „skót, nem brit” 25%.

A hosszabb időtávú „poszt” elméletek perspektívájából a fő kérdés nem a szeptemberi népszavazás kimenetele. Nem kétséges, hogy a permisszív belföldi szabályozás, a hatalommegosztás szubverzív intézményei és a befogadó nemzetközi gazdasági-politikai struktúra olyan közeget képeznek, amelyben csökkentek a kiválás költségei és a siker az időzítés függvényévé válik. A kérdés inkább, hogy a nemzetközi közösség mennyiben készült fel Skócia, esetleg további térségek függetlenségére, azaz a globális és az uniós többszintű kormányzás intézményei elég erősek-e a régiók transznacionális integrálására. Kérdés az is, hogy a neonacionalizmusnak otthont adó államok melyike követne poszt-nacionális stratégiákat hasonló helyzetben.

A kanadai és a brit helyzet azt mutatja, hogy ezek az államok politikai elitje magukra nézve a poszthegemónia és poszt-nacionális játéktér és hatalommegosztás szabályait fogadták el érvényesnek. Máskülönben választhaták volna a nacionalizmus elfojtásának jól ismert stratégiáit.

Könyvészet

Appadurai, Arjun: *Fear of Small Numbers. An Essay on the Geography of Anger*. Durham and London, Duke University Press, 2006.

Arendt, Hannah: *Múlt és jövő között*. Budapest, Osiris, 1995.

Béland, Daniel – Lecours, André: The Politics of Territorial Solidarity. Nationalism and Social Policy Reform in Canada, in United Kingdom, and Belgium. *Comparative Political Studies*, Vol. 38 (2005), No. 6., 676-703.

Brubaker, Rogers: *Nacionalizmus új keretek között*. Budapest, L'Harmattan – Atelier, 2006.

Cooper, Robert: *The Post-Modern State*. In: Mark Leonard (ed), *Re-Ordering the World*. London, The Foreign Policy Centre, 2002, 11-21.

Delanty, Gerard: Social Exclusion and the New Nationalism. European Trends and Their Implication for Ireland. *Innovation: The European Journal of Social Sciences*. Vol.10, No.2 (June 1997), 127-143.

Fillitz, Thomas: „Being the Native's Friend Does Not Make You the Foreigner's Enemy!” *Neo-nationalism, the Freedom Party and Jörg Haider in Austria*. In: Gingrich, Andre – Banks, Marcus (eds.): *Neo-nationalism. In Europe and Beyond*. New York – London, Bergham Books, 2006, 138-162.

Franck, Tom M.: *Postmodern Tribalism and the Right to Secession*. In: Catherine Brölmann, René Lefebvre, Marjoleine Zieck (eds.), *Peoples and Minorities in International Law*. Dordrecht, Boston, London, Martinus Nijhoff Publishers, 1993, 3-28.

Geertz, Clifford: “Darabokból álló világ (a kultúra és a politika térképének megváltozása)”. *Lettre*, 49 (2002 nyár), <http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre49/geertz.htm>.

Gellner, Ernest: Nationalism, or the New Confessions of a Justified Edinburgh Sinner. *The Political Quarterly*, Volume 49 (January 1978), Issue 1, 103–111.

Gingrich, Andre – Banks, Marcus: *Introduction*. In: Gingrich, Andre – Banks, Marcus (eds.): *Neo-nationalism. In Europe and Beyond*. New York – London, Bergham Books, 2006, 1-29.

Grüber Károly: Regionalizmus, nemzetállamok, európai integráció, közép-kelet- és nyugat-európai távlatok. *Magyar Kisebbség, IV. évfolyam, 1998/2. (12.) szám*.

Harvey, David: *The Condition of Postmodernity*. Cambridge, Oxford, Blackwell, 1989.

Hobsbawm, Eric: Some Reflections on „The Break-up of Britain”. *New Left Review*, No.105 (Sept-Oct. 1977), 3-23.

Howe, Stephen: *Decolonization and the Imperial Aftershocks: the Thatcher Years*. In: Jackson, Ben – Saunders,

Robert (eds.): *Making Thatcher's Britain*. Cambridge University Press, 2012, 234-253.

Ignatieff, Michael: *Blood and Belonging. Journeys into the New Nationalism*. Penguin Canada, 1993.

Kaldor, Mary: *Cosmopolitanism Versus Nationalism: The New Divide?* In: Caplan, Richard – Feffer, John: *Europe's New Nationalism. States and Minorities in Conflict*. New York, Oxford, Oxford Univ. Press, 1996, 42-59.

Keating, Michael, *Nations against the State. The New Politics of Nationalism in Quebec, Catalonia, and Scotland*. London, Macmillan, 1996.

Keohane, Robert O.: The Demand for International Regimes. *International Organization*, Vol. 36, No.2 (Spring 1982), 325-355.

Linz, Juan: *From Primordialism to Nationalism*. In: Tiryakian, Edward A. – Rogowski, Ronald: *New Nationalisms of the Developed West*. Boston, Allen & Unwin, 1985, 203-254.

McCrone, David: *The Sociology of Nationalism*. London, Routledge, 1998.

Nairn, Tom: *The Break-up of Britain. Crisis and Neo-nationalism*. Altona, Vic., Common Ground Publishing, 2003.

Paquin, Stéphane: Globalization, European Integration and the Rise of Neo-nationalism in Scotland. *Nationalism and Ethnic Politics*. Vol.8, No1. (Spring 2002), 55-80.

Rand, Ayn: *Global Balkanization*. Palo Alto, Palo Alto Book Service, 1977.

Roberston, Roland: *Glocalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity*. In: M. Featherstone, S. Lash, R. Robertson (ed): *Global Modernities*. London, Sage, 1995. 25-44.

Rosenau, James N.: *The Study of the World Politics* (Vol. 1). London, New York, Routledge, 2006.

Scholte, Jan Aart: *Globalization. A Critical Introduction*. Palgrave Macmillan, 2005.

Smith, Anthony D.: *The Ethnic Revival*. Cambridge, Cambridge University Press, 1981

Smith, Anthony D.: *Nations and Nationalism in a Global Era*. Cambridge, Polity, 1995.

Tiryakian, Edward A.: *Introduction*. In: Tiryakian, Edward A. – Rogowski, Ronald: *New Nationalisms of the Developed West*. Boston, Allen & Unwin, 1985, 1-13.

Walzer, Michael: *Notes on the New Tribalism*. In: Brown, Chris (ed.): *Political Restructuring in Europe: Ethical Perspectives*. London, Routledge and Kegan Paul, 1994, 188–200.

Wolin, Sheldon S.: *Politics and Vision. Continuity and Innovation in Western Political Thought*. Princeton, Oxford, Princeton University Press, 2004.

© DKE 2014

<http://www.southeast-europe.org>

[dke\[at\]southeast-europe.org](mailto:dke[at]southeast-europe.org)

Figyelem! *Kedves kutató!* Ha erre a tanulmányunkra hivatkozik, vagy idézi annak egy részét, kérjük, küldjön erről egy email-t a főszerkesztő részére a [dke\[at\]southeast-europe.org](mailto:dke[at]southeast-europe.org) címre. *A tanulmányt a következőképpen idézze:*

Jakab Dénes: A kortárs nyugati nacionalista mozgalmak. *International Relations Quarterly*, Vol. 5. No. 1. (2014 tavasz) 12 p.

Együttműködését köszönöm. *A főszerkesztő*